

FRA MUSEUMSRUM TIL BYRUM

OM LIGHED OG ANDETHED I UDSTILLINGEN AF INDVANDRING PÅ KØBENHAVNS MUSEUM

Københavns Museums udstilling 'At blive københavnere' præsenterer storbyen som et særligt rum skabt af indvandring fra nær og fjern. Men udstillingen tilpasser også sine kategorier, så de passer ind i en fælles identitet, hvor alle bliver københavnere, og hvor mere problematiserede identiteter underspilles.

af LAURA MARIA SCHÜTZE

”At blive københavnere” åbnede på Københavns Museum i november 2010, og i et dansk såvel som i et europæisk perspektiv er det en relativ stor udstilling om indvandring. Udstillingen fremhæver indvandring som en forudsætning for byers vækst og udvikling og opererer med et inkluderende indvandringsbegreb. Den betragter Københavns tilflyttere som indvandrere og migration som en generel københavnsk erfaring. I udstillingens rum møder vi altså en forestilling om København som en by, der er blevet til på baggrund af indvandring; man kan sige, at udstillingen skaber et

urban imaginary, en forestilling om det urbane rum, der er centreret omkring indvandring.

Udstillingens tilgang til indvandring er interessant, da den adskiller sig fra den måde indvandring generelt er blevet italesat i de mange debatter om indvandring og danskhed, der har optrådt i medierne i de sidste 10-15 år. Et nyere eksempel fra den debat er en kronik af Søren Pind og Bertel Haarder, der var henholdsvis Integrationsminister og Indenrigsminister, da den blev trykt i Politiken den 15. marts 2010. I kronikken understregede de to ministre, at ”Demokratisk assimilation er i

endnu højere grad påkrævet i Danmark, der som bekendt ikke er nogen indvandremation”. Dette synspunkt står altså i skarp modsætning til udstillingens fremstilling af indvandring som et grundvilkår for byers vækst og udvikling. Ifølge museumsinspektør Jakob Ingemann Parby ønskede man med udstillingen at ”nuancere debatten om indvandring gennem en historisering af fænomenet og en genfortolkning af kategorien indvandrer (... en) indvandrer i vores sammenhæng kunne også være en indenlandsk migrant.” De immigranter, der optræder i udstillingen, kommer da



Sådan ser det ud når man træder ind i "At blive københavner"-udstillingen.

også fra Jylland såvel som fra Øst-europa, Holland og Pakistan. "At blive københavner" skaber altså en fortælling om København, der adskiller sig fra den fortælling om Danmark, vi ofte har mødt i debatten om indvandring, her eksemplificeret ved Pind og Haarders kronik. Det betyder dog også, at problematiserede identiteter såsom muslimske identiteter nedtones og træder i baggrunden i forhold til den københavnske identitet. Denne artikel handler om, hvordan indsamlingstraditioner og ønsket om at nuancere og genfortolke indvandringskategorien afspejler sig i ud-

stillingen af jøder og muslimer i "At blive københavner". Inden jeg fortæller mere om udstillingen, følger en opridsning af spillet mellem indsamlingspraksis og sociale gruppers status.

At samle på sig selv og de andre

Når man samler på genstande, så samler man typisk på sig selv, understreger den engelske museolog Susan M. Pearce, og derfor siger museumssamlinger gerne mere om den, som samler, end om den, som bliver indsamlet. De europæiske samlinger er derfor orienteret omkring kategoriseringer af lighed og forskellighed,

omkring Os og Dem, hvor Dem udgør det, som ligger uden for Europa. Pearce inddeler det europæiske Os i tre underkategorier, da nogle grupper udgør mere andethed end andre: Den første underkategori, *the Proper Within* (den Passende Inden For), har typisk bestået af kristne og folkløstiske genstande; den anden, *the Improper Within* (den Upassende Inden For), har typisk bestået af genstande fra andre kristne grupperinger og populærkultur. Og endelig har *the Alien Other Within* (den Fremmede Anden Inden For) typisk været konstitueret ved jødiske genstande,



Den første og generelle fremstilling af jøder i udstillingen.

måtte man fastholde jøderne i rollen som en særskilt etnisk gruppe.

Siden Pearce skrev om indsamlingspraksisser i 1995 har nye jødiske museer i Europa set dagens lys, og det, mener jeg, har skubbet til *Within*-kategorierne. I Danmark, for eksempel, åbnede Dansk Jødisk Museum i 2004. Museets indsamling af genstande har haft afgørende betydning for, hvorvidt og i hvor høj grad den jødiske historie kan udfoldes på museerne. Dansk Jødisk Museum var oprindeligt en privat institution, men i januar 2011 blev museet statsanerkendt og skal derfor leve op til museumsloven for at kunne modtage det årlige økonomiske tilskud, der følger med. Denne anerkendelse er et afgørende led i skiftet af kategori fra *Alien* til *Im-proper*. Når jeg ikke kategoriserer jøder som *Proper*, skyldes det, at

skriver Pearce. Det er især den jødiske religion og de jødiske tekster, der fra 1700-tallet og frem blev opfattet som fremmede og derfor ikke var genstand for stor indsamling. Ikke-kristne traditioner har interesseret europæerne, men de vendte sig i højere grad mod de traditioner, der befandt sig i sikker afstand uden for Europa

end dem, der befandt sig inden for. Fra midten af 1900-tallet begyndte den jødiske kultur at optage europæerne, men som en del af den europæiske Holocaust-erfaring. Dette indebar dog det dilemma, at man ville optage den jødiske kultur som en del af den europæiske kultur, men for at bevare erindringen om Holocaust,

det netop er i kraft af sit fokus på en specifik minoritets historie, at museet er blevet (stats)anerkendt og optaget i den nationale erindring. Danske muslimer, derimod, er omgærdet af så meget andethed, at det er meningsfuldt at betragte dem som en slags ny *Alien Other Within*. I mediernes fremstilles de ofte som modkategori til danskernes generelt, og på museerne udfylder de en meget lille plads i udstillingerne. Jøder og muslimer vil dog ligesom alle andre minoriteter bevæge sig ind og ud af kategorierne afhængig af hvilken kontekst de indgår i. Ændringerne i kategoriseringerne af lighed og forskellighed, af *Improper* og *Alien Other*, kommer på interessant vis til udtryk i udstillingen 'At blive københavnere'.

Jøderne i København

'At blive københavnere' er inddelt i fire emner, der kigger på indvandring til byen i både et historisk og nutidigt perspektiv. 'Ankomster' handler om det første møde med byen, 'Ønsket-uønsket' fremstiller den store forskel, der har været på modtagelsen af indvandrere i byen. 'Kosmopolen København' viser om, hvordan inspirationen fra verden kommer til udtryk i det københavnske bybillede, og endelig fortæller 'Urbane fællesskaber' om de forskellige sociale netværk, der konstituerer byen og rækker ud i verden. Jeg vil slå ned på de to steder i udstillingen, der handler om jøder, og det ene sted, der handler om arabere. En sammenstilling af disse fremstillinger viser nemlig, hvordan kategoriseringer af lighed og forskellighed skaber københavneridentitet.

Den jødiske indvandringshistorie er udstillet både i 'Ønsket-

uønsket' og i 'Urbane fællesskaber'. Overskriften på den første fremstilling af jøder er 'Jøderne i København - et parallelsamfund', og den introducerende tekst fortæller om den jødiske minoritet, der både har været privilegeret og diskrimineret, siden de først bosatte sig i byen i midten af det 17. århundrede. Denne historie er forklaret gennem ni genstande såsom jødernes frihedsbrev fra 1814, der satte jøderne på lige fod med de øvrige danske borgere; samt en tegning, der illustrerer den såkaldte jødefejde, der bestod af angreb på jødiske personer og butikker i København i 1819. Genstandene i dette tema er tæt knyttet til den overordnede historie om jøder og formår gennem små nedslag at fortælle få, men relevante og interessante historier om jødernes erhverv, integration i og påvirkning af det københavnske såvel som det danske samfund gennem knap 400 år.

I 'Urbane fællesskaber' finder vi det andet tema, der beskæftiger sig med jøder: 'Østeuropa i Vognmagergade' hedder det. De jøder, der handler om her, er dem, der indvandrede til Danmark fra Østeuropa omkring år 1900. Det handler altså tidsmæssigt om en kort periode og antalmæssigt om en lille og specifik gruppe. De østeuropæiske jøder bosatte sig primært i kvarteret omkring Borgergade, hvorfor området af samtidens medier blev kaldt Københavns første ghetto. Temaet om de østeuropæiske jøder består af 24 genstande, såsom en dør fra en skrædderbutik; en trensemaskine, der blev brugt til at lukke knaphuller med; en avis på jiddisch; en lang række fotografier af

ultra-ortodokse jøder, der med deres beklædning og frisure tydeligt skilte sig ud fra det københavnske samfund samt en lille skærm, der viser uddrag fra filmen 'Immigrantbørn' fra 1998. Som i den første udstilling om jøder er der et nært sammenspil mellem genstandene og den historie, der fortælleres, men her er dog en væsentlig større densitet end i det første afsnit grundet de mange genstande. Genstandene er anbragt tæt sammen i en montre og hængt op som en anevæg, og den lille skærm, der viser filmen 'Immigrantbørn', indgår i helheden uden at dominere.

Med udstillingen om de østeuropæiske jøder får vi her en meget mere detaljeret fortælling om en lille gruppe jøder, end den generelle fortælling om jøder, vi møder i 'Ønsket-uønsket'. Det afspejles i antallet af genstande. Det første tema om jøder bestod af ni genstande, mens det andet tema fortæller om de østeuropæiske jøder gennem 24 genstande. Alle på nær et par af de 24 objekter er lånt fra Dansk Jødisk Museum, mens de ni genstande primært kom fra Københavns Museums egen samling, Rigsarkivet og det Kongelige Bibliotek.

Det er interessant at så mange objekter kommer fra Dansk Jødisk Museum, der, siden sin åbning netop har gennemført en målrettet indsamling af genstande, der belyser den danske jødiske historie. På grund af denne akkumulering af objekter har det været ret nemt for Københavns Museum at få adgang til genstande, som kan fortælle om en specifik jødisk indvandring til København. Omdrejningspunktet for museer er arbejdet med genstande; det gælder



Den tætte ophængning på væggen minder om en anevæg og får filmen 'Immigrantbørn' til at indgå i helheden uden af dominere.

også når man laver udstillinger. Har man ikke genstande til at belyse, den historie man vil udstille, så må man finde på noget andet at udstille om.

Det arabiske København

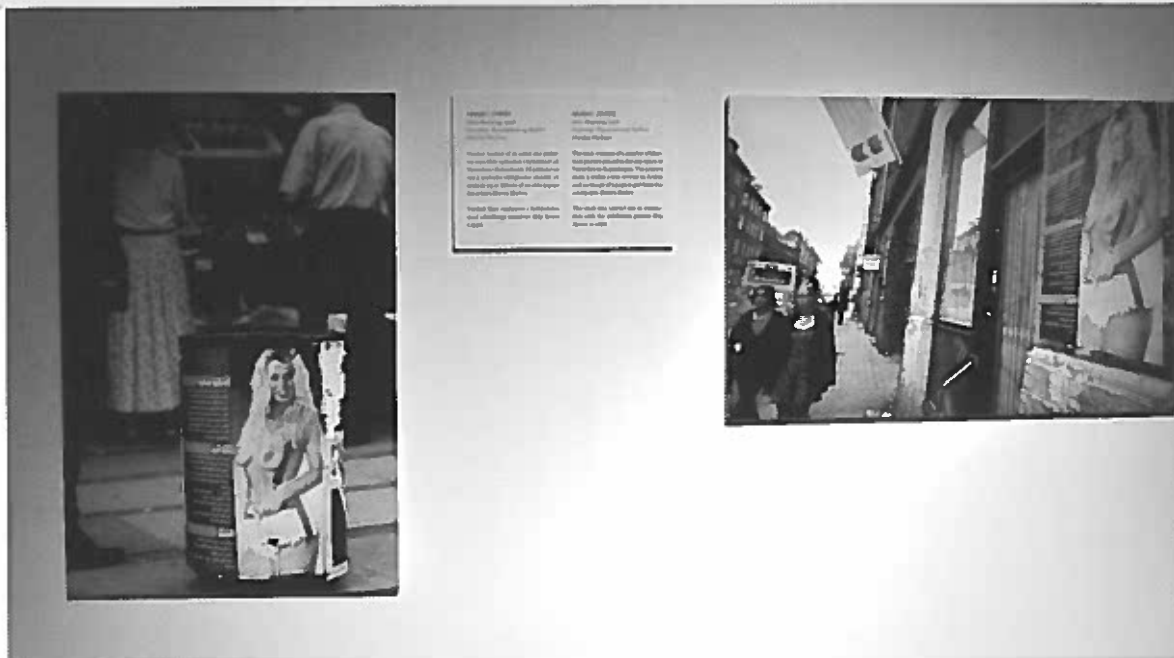
Udstillingen af "Det arabiske København" indgår i "Ønsket-ønsket", som også den første udstilling om jøder gjorde. Temaet består af en introducerende tekst og to genstande og i modsætning til de to jødiske temaer får publikum her forbløffende lidt at vide

om araberne. Teksten til temaet beskriver "Det arabiske København" sådan her:

Nørrebro er et af de kvarterer i København med størst andel af personer med indvandrerbaggrund, 28,3 procent i 2010. Nørrebro har altid været præget af forskellighed og af åbenhed over for det udefrakommende. For 100 år siden var det indvandrere fra provinsen, som bosatte sig i området. I løbet af de seneste årtier er indvandringen især kommet fra steder som Palæstina, Libanon, Somalia og Irak. En film-

instruktør og en kunstner har undersøgt arabisk kultur i København.

Det meste af den tekst, der introducerer 'Det arabiske København' handler altså ikke den arabiske indvandring, men beskriver i stedet Nørrebro som en bydel, der altid har været præget af indvandring. Det der fortælles om araberne er blot, hvor de kommer fra. Vi får ikke noget at vide om, hvorfor de indvandrede, hvordan de blev modtaget, de betingelser deres liv i København



Kunstplakaterne 'Arabic Jokes'.

har været præget af, hvilke typiske erhverv de har beskæftiget sig med, hvilke fællesskaber de har internt, eller hvordan de har sat deres præg på byen, som vi for eksempel gjorde i de to udstillinger om jøder. Koblingen til bydelen Nørrebro forklares heller ikke – er det en typisk arabisk bydel? Det gør beskrivelsen af 'Det arabiske København' uklar og overfladisk, idet vi ikke rigtig bliver klogere på det, som temaets overskrift indikerer.

Sammenligner man med de to præsentationer af jøder i udstillingen, er det tydeligt at jødernes indvandringshistorie er langt bedre repræsenteret. Teksterne er relevante, detaljerede, informations-tunge og hænger godt sammen med de udstillede genstande. Fremstillingerne bærer altså præg af, at den dansk-jødiske historie er lang og ikke mindst af, at den er veldokumenteret.

Den første genstand i det arabiske København er to fotografier

af plakat-kunstprojektet 'Arabic Jokes' fra 2002. 'På' plakaterne ses 3 arabiske vittigheder skrevet på arabisk og et billede af en side 9-pige fra avisen Ekstra Bladet', står der i udstillingsteksten. Billederne optræder i udstillingen som kunstgenstande og ikke som kulturhistoriske genstande. Deres rolle er derfor at kommentere det arabiske tema, ikke at udfolde det. Vi får da heller ikke at vide, hvordan de skal forstås, hvilken kontekst de er blevet til i, eller hvordan de er blevet modtaget.

Den anden genstand, som er udstillet i dette undertema er dokumentarfilmen 'En araber kommer til byen' fra 2009. En bæk med et stort ryglæn nærmest omslutter den siddende og muliggør, at man i ro og mag kan sidde og se den en time lange film, der vises med et billede på ca. 1,5 x 2 meter. De store bevægende billeder og den høje lyd fra filmen gør, at man ikke kan undgå at bemærke den, når man bevæger sig

rundt andre dele af 'Ønsket-uønsket'. Filmen er altså udstillet på en sådan måde, at den får stor *presence effect*, for at bruge et begreb fra den tysk-amerikanske litteraturhistoriker Hans Ulrich Gumbrecht. Det vil sige, at genstanden har et stort nærvær, idet dens størrelse, bevægende farvebilleder og lyd giver den besøgende indtryk af, at den er relevant og vigtig. Andre steder i udstillingen er film vist på små skærme, og man skal tage hovedtelefoner på for at lytte til dem, det gælder for eksempel 'Immigrantbørn' i det andet jødiske tema. Sådanne genstande har mindre *presence effect* end 'En araber kommer til byen'.

Dokumentarfilmen handler om en libanesisk journalist, som bliver inviteret til Nørrebro af en dansk journalist for som araber at tale med de familier, danskerne ikke selv kan få i tale. Der sættes i filmen lighedstegn mellem dem, der kaldes 'de fremmede', araberne,



Klip fra dokumentarfilmen 'En araber kommer til byen'.

det arabiske sprog og det at være muslim. En araber er altså ikke kristen eller jøde. Forbindelsen mellem at være araber og muslim er en, der forekommer i filmen, ikke i udstillingens tekster. Kombinationen af filmens store nærvær og den overfladiske udstillingstekst gør, at det bliver genstanden og ikke udstillingsteksten, der definerer, hvad det arabiske København er.

Det er overraskende, at ordene islam og muslimer ikke optræder i udstillingens tekster, dels

fordi det er et gennemgående tema i filmen, dels fordi muslimer og islam har været omdrejningspunkter for de diskussioner om indvandring til Danmark, der har foregået i offentligheden i de sidste 10-15 år. Museumsinspektør Jakob Ingemann Parby begrundede valget af "overskriften 'Det arabiske København' (med at den) refererede til filmens brug af begrebet 'det arabiske Nørrebro eller det arabiske København' og (...) vi fulgte denne navngivningspraksis bl.a. fordi vi ikke

ønskede at lave en kristen-muslimsk dikotomi (...), som jeg ikke syntes gav mening i et sekulært samfund, hvor de færreste såkaldt kristne er egentlig troende. Det er en dikotomi, der er skabt gennem definitionen af visse indvandergrupper gennem deres religion frem for gennem deres etnicitet, nationalitet eller kultur." Begrundelsen for ikke at definere arabere som en religiøs gruppe er altså udtryk for et ønske om at gøre noget andet, for at uddifferentiere udstillingens tilgang til indvandring

i forhold til den generelle diskurs om indvandring og muslimer i Danmark. Man kan sige, at det er en måde at afgrænse det københavnske rum i forhold til det nationale.

Som tidligere nævnt, er der stor forskel på antallet af udstillede genstande, der handler om henholdsvis jøder, 33, og arabere, to. Valget af de to genstande i det arabiske tema begrundede Parby med, at de fortæller "en stærk og kompleks historie om arabisktalende københavnere og deres forbindelser i og udenfor byen". Samtidig lagde han ikke skjul på, at de oprindeligt havde haft et ønske om at udstille flere genstande i dette tema: "på et tidspunkt ærgrede (vi) os over, at vi ikke var lykkedes med at indsamle genstande til denne sektion, og at dette til dels kan forklares med prioritering af ressourcer og til dels uventede udfordringer i indsamlingsarbejdet, der bl.a. hang sammen med, at vi ikke før havde beskæftiget os med emnet og derfor ikke havde opbygget et netværk på forhånd." I det arabiske tilfælde var der ikke et museum, der som Dansk Jødisk Museum havde en rig samling af genstande, som museet nemt kunne låne.

Det københavnske rum

Ifølge Pearces teori, har *the Alien Other Within* typisk været repræsenteret ved jøderne, som sjældent har været genstand for indsamling i en europæisk kontekst. Dansk Jødisk Museums store indsamling af genstande betyder dog, at Københavns Museum har haft mulighed for at fortælle detaljeret om de østeuropæiske jøder i København som

et tillæg til den generelle fortælling om jøder. Sammen med statsankendelsen af museet som forvalter af den dansk jødiske kulturarv illustrerer 'At blive københavner', at de danske jøder er blevet re-kategoriseret fra *Alien Other* til *Im-proper Within*.

I modsætning til udstillingerne om jøder er beskrivelsen af arabere i udstillingen ikke helt klar. På den ene side lavede man en overfladisk beskrivelse og ønskede ikke at definere dem som en religiøs gruppe, på den anden side kommer man til det alligevel via den dominerende dokumentarfilm, der tydeligt sætter lighedstegn mellem fremmedhed, arabisk sprog og etnicitet samt muslimsk identitet. Jeg ser denne uklare fremstilling af arabere som udtryk for, at muslimer har overtaget jødernes rolle som *Alien Other Within*. Det, der er problematisk at tale om, er, at de er muslimer, ikke at de er arabere. Ved at beskrive muslimer som *Alien Other Within* kan vi forstå, hvorfor det var nyt for museet at beskæftige sig indgående med denne minoritet, og hvorfor det var vanskeligt at indsamle genstande, der kan belyse minoritetens historie. Muslimer i Danmark repræsenterer en så stor andethed i forhold til *the Proper Within*, at de kun sparsomt har været genstand for indsamling såvel som udstilling.

Begrundelsen for at kalde muslimer for arabere er også interessant, fordi den er udtryk for at ville gøre noget andet med 'At blive københavner'; for at ville nuancere debatten om indvandring og genfortolke kategorien indvandrere. At bruge det københavnske rum som rammefortælling har

været en strategi til at differentiere sig fra den nationale diskurs om indvandring og derved skabe et alternativt rum til at tale om indvandring i. Som denne artikel har vist kommer fraværet af – eller berøringsangsten over for – muslimer dog indirekte til at videreføre den politiske problematisering af netop denne religiøse identitet. At kalde muslimer for arabere er ikke uproblematisk og tilfører ikke nødvendigvis flere nuancer til indvandringsdebatten, men kan lige så godt gøre det modsatte. ■

Forslag til videre læsning

Kofoed, Lasse & Kirsten Simonsen. "Den fremmede", byen og nationen – om livet som etnisk minoritet. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg 2010.

Østergaard, Bent. *Indvandremøder i Danmarks historie. Kultur- og religionsmøder*. Syddansk Universitetsforlag. Gylling 2007.

Pearce, Susan. *On Collecting. An investigation into Collecting in the European Tradition*. Routledge. London & New York 1995.

Laura Maria Schütze, Ph.D.-studerende ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet. Ph.D.-projektet handler om, hvordan indvandring udstilles på Københavns Museum og Immigrantmuseum i forhold til sted, religion og etnicitet. Artiklen er baseret på feltarbejde på Københavns Museum.

alle fotos af forfatteren